

І.Й. Малий, д-р екон. наук, проф.,
Т.О. Королюк, асп.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІНАНСОВОГО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Обґрунтовано правове поле підвищення результативності державного фінансового управління задля забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

The legal field of increase of effectiveness of state financial administration is reasonably for the sake of providing of competitiveness of national economy.

Ключові слова: фінансовий сектор, конкурентоспроможність, державне управління, державний борг, нормативно-правова база

Keywords: financial sector, competitiveness, state administration, national debt, normatively-legal base

Двадцятирічна стагнація економіки України призвела до постійного зростання державного боргу, що свідчить про низький рівень результативності державного управління (табл.). Радикальна трансформація політичної та економічної систем за умов формування інститутів держави повністю нівелювали вплив державного управління на суспільні процеси. Крім того, світова фінансова криза виявила неспроможність ринкового саморегулювання економіки, тому на порядок денний постає проблема реалізації таких фундаментальних елементів державного управління, як організація, державне регулювання економіки, прогнозування, планування та програмування економічного розвитку, контроль, мотивація, інформаційне та правове забезпечення діяльності держави.

Таблиця 1. Динаміка зовнішнього державного боргу протягом 2003-2010 рр.

Показник	Рік							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Валовий зовнішній борг за методол. МВФ, млрд. дол. США	23,8	30,6	39,6	54,5	80,0	101,7	104,0	111,6 ¹
Валовий зовнішній борг, % до ВВП	47,5	47,2	45,9	50,6	56,0	55,9	88,3	84,9 ¹

¹ – 3 кв. 2010 р. Джерело: [1; 2; 3; 4]

Вихідною засадою підвищення конкурентоспроможності національної економіки виступає в умовах фінансової кризи відновлення стабільного функціонування фінансового сектору економіки. Однією із диспропорцій розвитку фінансового та реального сектору є стрімкий розвиток фінансових інновацій та інерційність охоплення державним регулюванням даних тенденцій. Фрагментарний та непропорційний розвиток фінансового сектора, інформаційна закритість, низька капіталізація, тінізація діяльності фінансових установ, її невідповідність міжнародним стандартам, «відплив» капіталу, низька транспарентність державних

регуляторних органів та розмитість меж державного втручання у розвиток фінансового сектору, недовіра до фінансових інститутів та низький рівень інвестиційної активності громадян, нерозвиненість фондового ринку зумовлюють низьку конкурентоспроможність не тільки фінансового сектору, а й в цілому економіки України.

Постає об'єктивна необхідність модернізації та приведення у відповідність нормативно-правового поля функціонування фінансових посередників та практики їхньої діяльності. Відновлення довіри до фінансових інститутів є першочерговим завданням держави у попередженні подальших негативних ланцюгових реакцій та забезпеченні інвестиційного джерела оновлення економіки. Процеси фінансової глобалізації та інтеграції, орієнтація України на вступ до ЄС вимагають імплементації основних законодавчих норм європейських країн у власне інституціональне поле.

Мета статті – на основі аналізу нормативно-правової бази функціонування фінансових інститутів визначити основні правові прогалини та окреслити основні напрямки правового забезпечення дієвості державного управління фінансовим сектором, що є вихідною засадою підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

В Україні діє ціла низка законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність фінансових посередників, проте нормативно-правова база є суперечливою, неузгодженою, непербачуваною та не до кінця сформованою (рис.). Важливим кроком для забезпечення конкурентоспроможності розвитку фінансового сектора є розробка **Стратегії розвитку фінансового сектора України до 2015 року**, яка тісно взаємопов'язана та повинна сприяти досягненню цілей Стратегії економічного та соціального розвитку України. Стратегією передбачається впровадження нагляду за ризиками та посилення контролю за діяльністю фінансових установ; створення уніфікованих вимог до корпоративного управління; посилення боротьби з відмиванням грошей; концентрація та інтеграція наглядових функцій, їх зосередження у єдиному регуляторному органі; співпраця з міжнародними фінансовими органами; тощо [5]. Проте вона потребує доопрацювання в частині взаємодії державних регуляторів, створення державної монополії на ринках фінансових послуг, визначення ролі саморегульованих фінансових організацій тощо [6].

На наш погляд, позитивним кроком на шляху розвитку інвестування реальної економіки є передбачене Стратегією створення спеціалізованих фінансових інститутів (банк сприяння розвитку, державний зовнішньоторговельний банк Укресімбанк, державний ощадний банк, державна іпотечна установа, земельний банк в 2011р. [7], державна страхова компанія, лізингові компанії), адже, як показала практика, приватні фінансові інститути не зацікавлені в здійсненні такої діяльності. В контексті реалізації Стратегії у лютому 2011 р. ВРУ прийняла Закон **«Про внесення змін до деяких законів України (щодо регулювання діяльності банків)»**, мета якого – приведення порядку державної реєстрації банків у відповідність до спеціального законодавства у сфері державної реєстрації юридичних осіб, удосконалення банківського нагляду шляхом виявлення реальних власників та контролерів банку, організації зовнішнього аудиту банків, посилення захисту прав кредиторів, захисту інтересів вкладників тощо [2].

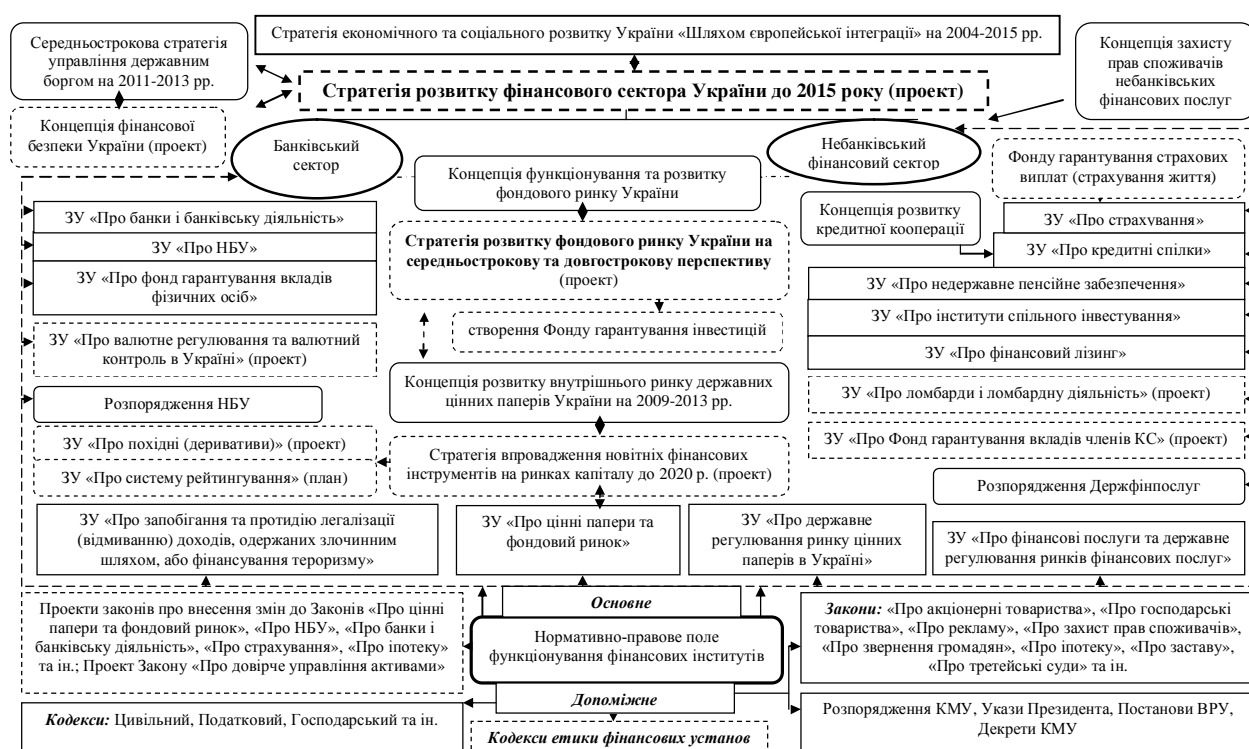

Рис. 1. Нормативно-правове поле забезпечення конкурентоспроможності розвитку фінансового сектора

Реалізація окреслених завдань відповідає принципам ефективного банківського нагляду Базельського комітету та положенням Директиви Європарламенту, які стосуються забезпечення прозорості структури власності банків. Із прийняттям Закону збільшуються повноваження НБУ в частині ведення Державного реєстру банків, отримання повної інформації від засновників банку щодо структури власності, ділової репутації та фінансового стану; обов'язкового отримання інформації від аудиторів щодо стану діяльності банків.

Проте окремі положення Закону було піддано гострій критиці з боку банківського менеджменту, які виділяють наступні його недоліки [8]: 1) збільшення мінімального розміру статутного капіталу банків з 75 млн. грн. до 500 млн. грн., що знищить малі (частка яких 76% у банківській системі, а частка закумуляованих депозитів – 20%) та середні банки на ринку фінансових послуг, відповідно, і можливість обслуговування дрібних клієнтів; 2) можливість нових банків акумуляції вкладів населення через 2 роки після отримання банківської ліцензії; 3) передача повноважень, які раніше були компетенцією Парламенту, Національному банку, зокрема, право самостійного затвердження мінімального розміру статутного та регулятивного капіталу та інших нормативів діяльності банків; 4) можливість НБУ отримувати конфіденційну інформацію про засновників банків, їх звітність тощо, що може породити упереджене ставлення до окремих банків.

На наш погляд, такий законопроект вигідний, в першу чергу, державі, яка вклала колосальні фінансові ресурси (близько 100 млрд. грн.) на рефінансування проблемних вітчизняних банків та бажає повернути затрачені кошти, вигідно їх продавши. З іншого боку, необхідно підвищувати вимоги до статутного та регулятивного капіталу банків поступово, надаючи потрібний час фінансовим установам його сформувати. При цьому необхідно пам'ятати, що розмір капіталу банків не є гарантією стабільності їхнього функціонування. Запропонований законопроектом розмір статутного капіталу набагато перевищує аналогічні вимоги Євросоюзу, встановлені у розмірі 5 млн. євро. Однак, на думку прихильників законопроекту, насправді для відкриття банку необхідно 50 млн. євро., а тому закордоном практично немає «свіжих» банків [9]. Так, до 01.01.2012 р. банки повинні сформувати регулятивний капітал на рівні 120 млн. грн., а поки він менший зазначеної суми, банкам забороняється залучати додаткові вклади населення [10].

Однією із умов забезпечення фінансової стабільності є забезпечення плаваючого валютного курсу. Проте при нашому платіжному балансі така практика є небезпечною, що може призвести до дестабілізації фінансового ринку. Нацбанк ще не готовий взяти на себе відповідальність за інфляційне таргетування, необхідно спочатку знизити інфляцію та втримати її на певному рівні (планується знизити до 5% до 2014р.) [9]. Адже у 2010 р. інфляція склала 9,1%. На наш погляд, до плаваючого валютного курсу неготове і українське суспільство, яке не довіряє владі та фінансовим інститутам. Головним у даному питанні має стати вдосконалення існуючих механізмів та перехід від ручного до системного валютного регулювання [11]. Забезпечення позитивного сальдо зовнішньоторговельного балансу є запорукою стабільності курсу гривні.

Досить непрозорою є процедура рефінансування комерційних банків та подальше повернення кредитів НБУ комерційними банками. А тому вона також потребує вдосконалення, зокрема, прозорості схем руху фінансових потоків з можливістю контролю вчасного повернення коштів до бюджету. Ми розділяємо погляди економістів щодо відмови від рекапіталізації за участю держави [3]. Не вирішеною проблемою залишається захист прав споживачів фінансових послуг, тому потребує удосконалення Закон «Про третейські суди» в частині надання можливості вирішувати усі спірні питання з фінансовими установами судами загальної юрисдикції, а не «кишеньковими» третейськими судами, які створені при деяких установах та вирішують проблеми на користь останніх.

Не менш важливим є удосконалення нормативно-правового поля діяльності безпосередньо небанківського фінансового сектора. Сьогодні Держфінпослуг визначає чотири пріоритетні напрямки своєї діяльності: [12]

- посилення конкурентоспроможності та стійкості небанківських фінансових установ шляхом переходу до системи нагляду на основі оцінки ризиків, запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності та підвищення вимог до якості послуг аудиторів;

- розширення спектру та підвищення якості небанківських фінансових послуг шляхом впровадження системи дистанційного їх надання, підвищення професіоналізму працівників фінансових установ;

- забезпечення захисту прав споживачів та підвищення рівня інформаційної відкритості НФУ шляхом реалізації *Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні*;

- удосконалення системи регулювання та нагляду шляхом посилення контролю за рухом капіталів невідомого походження, імплементація змішаної моделі фінансування та забезпечення незалежності регулятора ринків фінансових послуг, досвіду регулювання та нагляду за фінансовим сектором, удосконалення механізмів введення тимчасової адміністрації до проблемних фінансових установ, перехід до електронної інформаційної звітності фінансових інститутів.

До позитивних рішень в сфері правого забезпечення дієвості державного управління слід віднести: затвердження у 2010 р. Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами [13], ухвалення КМУ Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні [14], оприлюднення проекту Правил здійснення депозитних операцій для КС [15], проекту Закону «Про внесення змін до Закону України „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (щодо регулятивних зборів у сфері регулювання ринків фінансових послуг)» [16].

На наш погляд, для забезпечення фінансової стабілізації необхідно впроваджувати змішану систему фінансування Уповноваженого органу з поступовим переходом до фінансування за рахунок підзвітних фінансових установ.

Аналіз світового досвіду свідчить, що фінансування фінансових регуляторів повністю перекладається на надавачів фінансових послуг в Австралії, Великій Британії, Канаді, Німеччині, Латвії, Естонії, Польщі, Угорщині, Швеції та ін. країнах; змішана система фінансування притаманна Австрії, Литві; фінансування регуляторів за рахунок доходу від діяльності Центрального банку країни відбувається у Грузії, Казахстані. В Україні також планується поступовий перехід від змішаної до системи фінансування за рахунок піднаглядних установ. Доцільним є внесення змін до законодавства щодо забезпечення прозорості діяльності страховиків та створення фонду гарантування страхових виплат за договорами страхування життя; щодо запровадження міжнародних стандартів звітності; щодо Професійних вимог керівників та головних бухгалтерів фінансових установ та раннього попередження для страховиків; щодо посилення моніторингу за рекламою небанківських фінансових послуг [17]. Необхідно затвердити проект Закону «Про ломбарди та ломбардну діяльність».

Сьогодні відсутня стратегія розвитку страхового ринку, так як дія попередньої завершилася у 2010 р. Відповідно, це гальмує розвиток класичних видів страхування, що зробило страховий ринок залежним від банківського сегменту та перетворило його на "банківську присоску" [18].

Не вирішеними залишаються проблеми функціонування КС, які на поч. цього року бажали взагалі ліквідувати через незаконну діяльність, обман вкладників на 132 млн. грн., що загрожує фінансовій стабільності [19]. Держфінпослуг пропонує здійснити глибоке реформування діяльності КС, зокрема, виключити всеукраїнський статус, створити Фонд гарантування вкладів, провести рефінансування, посиливши державний контроль [20]. Адже щорічна потреба в мікrokредитуванні українців складає 50 млрд. грн. на рік. МВС України має намір змусити КС платити податок на прибуток, перевести їх діяльність на безготівкові розрахунки з ціллю здійснення податкового контролю, створити фонд гарантування вкладів членів КС без залучення державних коштів та зобов'язати членів організацій брати участь в їх управлінні.

З метою підтримки розвитку кредитної кооперації в Україні необхідно внести зміни до Концепції розвитку кредитної кооперації, створити Державне підприємство "Єдиний розрахунковий центр" з метою санації КС шляхом викупу їхніх зобов'язань перед вкладниками; прийняти Закон «Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок»; сприяти створенню саморегульованих організацій КС; удосконалити фінансові нормативи діяльності, розробити тести раннього попередження [21]. Добровільне об'єднання КС та утворення «Програми захисту вкладів» [22] не вирішує проблем реального захисту інтересів вкладників КС. Наприклад, у США, діє система підтримки ліквідності КС, урядові гарантії з повернення вкладів та поширена політика поглинання сильнішими спілками менш стабільних [23].

Та, не зважаючи на удосконалення інституціональних рамок діяльності фінансових посередників, вірно відмічають вчені, що якісні зміни ролі фінансових інститутів стануть можливими, якщо в її основу буде покладена принципово нова ідеологія інвестиційної діяльності фінансових посередників [24]. Виконання **Державної цільової економічної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2011–2015 рр.** сприятиме покращенню основних макроекономічних показників розвитку України. Так, до кінця 2015 р. планується залучити близько 52,2 млрд. грн. інвестицій для реалізації інвестиційних, інноваційних та інфраструктурних проектів [25].

Сьогодні фондовий ринок України не виконує функцію фінансового забезпечення економіки. Основні напрямки функціонування фондового ринку визначаються у Концепції функціонування та розвитку фондового ринку України [26], проте вона не коригувалася у відповідності до вимог часу ще з 1995 р. Сьогодні розроблений проект **Стратегії розвитку фондового ринку України на середньострокову та довгострокову перспективу** (до 2015 р) [27]. Одним із показників, який свідчить про нерозвиненість вітчизняного фондового ринку є співвідношення операцій з цінними паперами, які здійснюються на організованому та неорганізованому ринках. Так, у 2003 році частка біржового ринку склала 8,9%, у 2004 – 25,3, у 2005 – 11,5, у 2006 – 8,1, у 2009 – 14,5% від загального обсягу виконаних біржових контрактів [28]. Такі показники свідчать про відсутність прозорості здійснення фінансових операцій. А співвідношення між організованим та неорганізованим ринком цінних паперів з перевагою на користь останнього є найбільшим у Східній Європі [29].

Надалі необхідно активізувати залучення коштів потенційних інвесторів шляхом запровадження на законодавчому рівні поділу інвесторів на кваліфікованих та некваліфікованих, удосконалення правових засад діяльності інвестиційних фондів, створення системи захисту інвестицій у цінні папери на основі компенсаційних механізмів відповідно до вимог законодавства ЄС; удосконалення механізму визначення реальної вартості цінних паперів; запровадження другого рівня пенсійної системи.

Передбачене Стратегією, створення *Фонду гарантування інвестицій*, з однієї сторони, є позитивним кроком, з іншої, – загострюються проблеми морального ризику та несприятливого вибору [30], і гарантування вкладень в акції та інші пайові цінні папери суперечить природі таких інвестицій. На наш погляд, створення Фонду провокуватиме більшу ризикованість та безвідповідальність у поведінці інвесторів.

Частиною Стратегії розвитку фондового ринку є ***Програма розвитку фондового ринку України на 2010-2015 рр.*** направлена на підвищення капіталізації, ліквідності, прозорості та відкритості фондового ринку; удосконалення ринкової інфраструктури (консолідація біржової системи, модернізація депозитарної системи та створення ефективної системи клірингу та розрахунків, розвиток інтернет-трейдингу цінними паперами, рейтингових, ренкінгових та інформаційних агентств, а також розвитку інституційного консалтингу та андеррайтингу), механізмів державного регулювання. Необхідно зосередити увагу на створенні потужного внутрішнього інституційного інвестора, потрібно повернути на внутрішній ринок акції вітчизняних компаній, які сьогодні перебувають в обігу на зарубіжних фондових майданчиках. Все це потребує внесення відповідних змін до Закону «Про цінні папери та фондовий ринок».

Реалізація ***Стратегії впровадження новітніх фінансових інструментів на ринках капіталу до 2020 року*** сприятиме розвитку фондового ринку. Для цього необхідно, насамперед, прийняти Закон «Про похідні (деривативи)», «Про систему рейтингування».

Вирішення потребує також проблема створення мегарегулятора, зокрема, передбачається, що питання методологічного регулювання Держфінпослуг і ДКЦПФР мають бути сконцентровані в Мінфіні. Державні регулятори повинні взаємодіяти на консолідованій основі, обміну інформацією щодо учасників фінансових груп. Створення мегарегулятора не з об'єктивних вимог, а директивних настанов буде неефективним і не дасть бажаних результатів. На думку інших вчених, необхідно трансформувати ДКЦПФР та Держфінпослуг у спеціалізовану структуру зі статусом, аналогічним до статусу НБУ, або інтегрувати ДКЦПФР та Держфінпослуг в НБУ [32].

Активізація діяльності потенційних інвесторів залежить від створення сприятливого інвестиційного клімату, забезпечення здорової конкуренції між фінансовими інститутами, забезпечення зростання доходів населення, розвитку підприємництва, зростання фінансової довіри. І ключова роль, необхідно констатувати, у зростанні конкурентоспроможності вітчизняного фінансового сектора належить чітким

та прозорим правилам гри на ринку фінансових послуг, удосконалення яких повинне здійснюватися у наступних напрямках:

- у банківському секторі: наближення ставок рефінансування до облікових ставок, що сприятиме скороченню витрат банків та зниженню процентних ставок за кредитами; утвердження професійної етики в банківському бізнесі; відокремлення інвестиційних та комерційних операцій банків; зменшення доларизації вітчизняної економіки; заборону валютного кредитування суб'єктів господарювання, які не мають валютної виручки;

- у сфері небанківських фінансових послуг: удосконалення визначень у нормативно-правових актах понять «факторинг» та «фінансовий лізинг»; створення законодавства щодо регулювання правовідносин міжнародного факторингу; створити умови запровадження загальнообов'язкового недержавного пенсійного страхування, зокрема розробити стратегію його фінансування; забезпечення політичної незалежності і фінансової автономії Держфінпослуг;

- взагалі, для фінансового сектора: обмеження присутності іноземного капіталу у вітчизняному фінансовому секторі (це може обмежити кредитування деяких сфер економіки та загрожувати безпеці країни), його спрямування у реальний сектор, а не розкручування спіралі споживання імпорту; забезпечити дієвість Стратегії щодо зменшення рівня валового зовнішнього боргу України та інших нормативно-правових актів у сфері фінансів; спрямування мобілізованих фінансових ресурсів на потреби реального сектора; підвищення ефективності нагляду та зменшення ризиків професійної діяльності фінансових посередників на основі впровадження пруденційного нагляду; забезпечення інформаційної прозорості, вичерпності, доступності та зрозумілості інформації для споживачів фінансових послуг щодо вартості фінансових продуктів, їх умов та притаманних їм ризиків; лобювання інтересів, як самих фінансових посередників, так і споживачів фінансових послуг, інвесторів, держави; розробити національні програми для підвищення фінансової обізнаності громадян, відповідно фінансової культури; розробити ефективну систему компенсації клієнтам у результаті завдання їм збитків (створити спеціальні відділи по роботі зі скаргами; централізоване відомство та фінансового уповноваженого із захисту прав споживачів фінансових послуг, так як НБУ, ДКЦПФР та Держфінпослуг займаються переважно розглядом скарг населення та здійснюють відповідні наглядові функції); активізація розвитку фінансових інструментів, забезпечення диверсифікації інвестиційної політики фінансових інститутів; вдосконалення механізмів корпоративного управління (прийняття кодексів поведінки, підвищення ролі саморегулювальних організацій); впровадження сучасних стандартів діяльності фінансових інститутів; запровадження однакових підходів до оподаткування усіх учасників фінансового ринку; запобігання відмиванню коштів та вивезенню їх за кордон шляхом використання ринку фінансових послуг; подолання та запобігання тінізації фінансових операцій, фінансових шахрайств тощо; законодавче обмеження рівня валового зовнішнього

боргу України; підвищення відповідальності регуляторних органів, аудиторів та самих фінансових інститутів; вдосконалення системи рейтингування; розвиток фондового ринку; сприяння інтеграції фінансового сектору в європейський та світовий ринки фінансових послуг; імплементація зарубіжного досвіду регулювання фінансових інститутів у вітчизняний фінансовий простір; узгодження між собою нормативно-правових актів регулювання фінансового посередництва та забезпечення їх дієвості.

Маніпуляції уряду лише із процентною ставкою, рівнем інфляції та курсом валюти не забезпечать стабільного розвитку фінансового сектора. Принцип превентивності повинен стати орієнтиром в удосконаленні нормативно-правового поля функціонування фінансового сектора, а держава – гарантом захисту прав учасників фінансових відносин.

Література:

1. <http://www.ukrstat.gov.ua> – офіційний сайт Держкомстату
2. <http://www.bank.gov.ua> – офіційний сайт НБУ
3. <http://pynzenyk.com.ua/Analytic/detail.php?ID=336>
4. <http://www.minfin.gov.ua> – сайт Міністерства фінансів
5. Стратегія розвитку фінансового сектора України до 2015 року (проект) // [Електронний ресурс] // <http://www.u-fin.com.ua> – інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку
6. Стратегія розвитку фінансового сектора України до 2015 року вимагає доопрацювання: [Електронний ресурс] // <http://uainsur.com> – сайт ліги страхових організацій України
7. Правительство Азарова планирует учредить банк содействия развитию: [Електронний ресурс] // <http://delo.ua/finance/azarov-nameren-sozdat-esche-odi-152943/>
8. <http://aub.org.ua> – офіційний сайт Асоціації українських банків
9. Сергей Арбузов: Революции в Нацбанке нет и не будет: [Електронний ресурс] // <http://news.finance.ua>
10. Постанова Правління НБУ №273 від 09.06.2010 р. «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів НБУ: [Електронний ресурс] // <http://zakon.rada.gov.ua>
11. Обговорення програми розвитку фондового ринку. – Газ. «Цінні папери України». – 7 жовтня 2010. - №39(633): [Електронний ресурс] // <http://www.securities.org.ua>
12. Огляд ринку небанківських фінансових послуг: Доповідь заст. Голови Держфінпослуг, 14.12.2010 р. [Електронний ресурс] // www.dfp.gov.ua
13. Розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами та Програми розвитку системи пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами» №585 від 15.07.2010 р. [Електронний ресурс] // <http://www.pension.kiev.ua>
14. Розпорядження КМУ №135-р від 20.01.2010 р. «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні» [Електронний ресурс] // <http://zakon.rada.gov.ua>
15. Проект розпорядження Держфінпослуг «Про затвердження Правил здійснення депозитних операцій для кредитних спілок»: [Електронний ресурс] // <http://www.dfp.gov.ua> – сайт Держфінпослуг

16. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (щодо регулятивних зборів у сфері регулювання ринків фінансових послуг): [Електронний ресурс] // <http://www.dfp.gov.ua> – сайт Держфінпослуг
17. План діяльності Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України з підготовки регуляторних актів на 2011 р. / Розпорядження Держфінпослуг №939 від 09.12.2010 р. [Електронний ресурс] // <http://www.dfp.gov.ua> – сайт Держфінпослуг
18. Ковальова В. Без компаса. – Газ. «Урядовий кур'єр» // <http://www.ukurier.gov.ua/index.php?articl=1&id=16930>
19. Кредитные союзы: есть ли будущее? [Електронний ресурс] // <http://news.finance.ua>
20. Інформаційна агенція «РБК-Україна» // <http://www.rbc.ua>
21. Розпорядження «Про затвердження плану заходів з метою підтримки подальшого розвитку системи кредитної кооперації»: [Електронний ресурс] // <http://www.dfp.gov.ua> – сайт Держфінпослуг
22. «Об'єднання кредитних спілок «Програма захисту вкладів»: [Електронний ресурс] // <http://www.pzv.net.ua/about>
23. Маковський П. Як облаштувати кредитну кооперацію: [Електронний ресурс] // <http://www.epravda.com.ua/columns/2010/09/14/248259/>
24. Зимовець В.В., Зубик С.П. Фінансове посередництво: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004. – 288 с., с. 7.
25. Програма розвитку інвестиційної діяльності. – Газ. «Цінні папери України». – 13 січня 2011. - №2(647): [Електронний ресурс] // <http://www.securities.org.ua>
26. Постанова ВРУ «Про концепцію функціонування та розвитку фондового ринку України» №342/95-ВР від 22.09.1995 р. [Електронний ресурс] // <http://zakon.rada.gov.ua>
27. Стратегія розвитку фондового ринку України на середньострокову та довгострокову перспективу (проект): [Електронний ресурс] // <http://www.ssmc.gov.ua/ShowArticle.aspx?ID=2985>
28. Звіт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2001–2007 рр., 2009 р. – Доступний з: <http://www.ssmc.gov.ua>
29. Портфельне інвестування: Навч. посібник / А. А. Пересада, О. Г. Шевченко, Ю. М. Коваленко, С. В. Урванцева. — К.: КНЕУ, 2004. — 408 с.
30. Мишкін, Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків / Пер. з англ. С. Панчишин, А. Сташишин, Г. Стеблій. – К.: Основи, 1999. – 963 с., с. 342.
31. Стратегія впровадження новітніх фінансових інструментів на ринках капіталу до 2020 року (проект) // Фінансовий ринок України. - 2009. - № 2. - С. 9-12, с. 10.
32. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури: Монографія. – К. УБС, ЦНДНБУ, 2009. – 384 с., с. 199-205.